

**סקירת יום העיון "מייקל אייגן – איך עובדים. על אמונה והשראה
בפסיכואנליזה" - לכבוד הוצאת הספר: 'העצמי הרגיש' מאת מייקל אייגן**

מאת: אפי נורטוב, פסיכולוג (M.A.)

בתאריך 20 ביוני 2014, התקיים באולם צוותא בתל-אביב יום עיון שעסק במייקל אייגן ועבודתו וזאת לרגל השקת ספרו החדש בעברית, 'העצמי הרגיש'. יום העיון הופק על-ידי הוצאת תולעת ספרים, בשיתוף עם מרכז וויניקוט, כיום העיון הרביעי בסדרה 'איך עובדים' אשר עוסקת במאפייני עבודתם של בכירי האנליטיקאים. הכנס היה אינטימי וכלל בין היתר שתי עדויות מגוף ראשון על מפגש בינאישי עם אייגן, האחת של ד"ר ענר גוברין, שהיה מודרך של אייגן וכתב יחד עמו ספר, והאחרת של ד"ר סקוט באום, הנמצא בטיפולו של אייגן מזה למעלה מ-25 שנים.

ד"ר עפרה אשל (החברה הפסיכואנליטית בישראל; מרכז וויניקוט בישראל): דברי פתיחה:

להיות - איתו

ד"ר אשל פתחה בדבריה לאחר הקראת דברי ברכה של אייגן בעברית ובאנגלית על ידי מירב בן-שך, מתרגמת הספר החדש. היא הציגה את אייגן, אחד הכותבים המיוחדים והפוריים בתחום, וסיפרה על ביקורו הקודם בארץ בשנת 2008 כאורח בפתחת מרכז וויניקוט וכן על ריבוי ספריו והשפעתה הרבה של כתיבתו עליה.

אייגן, כמו אוגדן, מתייחס רבות להשפעתם של וויניקוט וביון על חשיבתו אולם קיימים ביניהם הבדלים במהות. אייגן שם דגש רב על העצמי הרגיש והכאוב של המטפל ואינו דוגל בהמשך הסתרתו. כתיבתו מוקדשת לכל אלו המבקשים לעשות את הטיפול למקום של "להיות-עם", עם הנפש השבורה. אשל מצטטת מפי אייגן כי על המטפל "לקרוס כדי להיות עם האחר". רק הקריסה והשהות בתוכה, סוג של רגישות אשר נותנת בית למצבינו המורכבים, רק היא מאפשרת צמיחה, חדירה של קרני אור דרך ההרס. אשל מדגישה כי צמיחה בטיפול הנה איטית והדרגתית וכי לא ניתן לגדל את המטופל להיות אדם אחר כבר מתחילת הטיפול. על המטפל ללכת להיכן שימצא עצמו עם המטופל וצמיחה בטיפול מתרחשת דרך מאבק חוזר, דרך מקצב בו הדברים נחווים שוב ושוב וכך אט אט צומחת חוויה חדשה בתוך דפוס קיים. כמטפלים, אנו עושים טיפול באמצעות הלב השבור שלנו ומגלים כך "לב בתוך לב בתוך לב". נדרשת נוכחות מתמסרת של המטפל אשר עוברת אל מעבר לסובייקטיביות וליחסים ומעבר לאינטרסובייקטיביות, אל הראשוניות של ההוויה והחוויה, כמצב ייסוד של התקיימות המטפל וכמצב של אמונה, קשה ככל שהדבר עשוי להיות. על המטופל למצוא עצמו בתוככי המטפל, לחוות עצמו כחלק מחייו הפנימיים, "לראות את המטפל רואה אותו בתוך פינת נפשו".

אשל מזכירה את דבריו של וויניקוט על גויעת צעקתה של מטופלת שלו. הייתה זו צעקתה האחרונה שבקעה לפני גויעת התקווה, מאחר ולא היה בה כל שימוש. הטיפול היווה את המקום היחידי בו יכולה הצעקה להישמע שוב ולזכות למענה. נשאלת השאלה, האם יכול המטפל לעמוד בכך? אייגן דיבר על ה"צעקה" של ביון – התפוצצות נפשית טראומטית הגורמת לרסיסי האישיות

להתפזר בחלל ללא משמעות, בחלק הפסיכוכטי של האישיות. זוהי עדות לתהליך קטסטרופלי באישיות, לתהליך התפרקות שעובר על האדם, לדבר נורא אשר קרה מזמן ועודנו מתקיים. צעקה לא-נשמעת זו מהווה סימן למצוקה שהמטופל אינו יכול לפגוש לבדו. חשוב כמטפלים להיות בתוך זה, לשמוע את צעקת המצוקה, חזקה ככל שתהיה, של ההפרעה הבלתי-ניתנת לפתרון. לפי ביון, רק עבודת האמונה של המטפל מחייה ויכולה לפגוש קטסטרופה מסוג זה.

אשל מזכירה את החיבור הרגשי העמוק של אייגן לניק, מטופל מכור לסמים בעל אישיות מורכבת, המוזכר באחד מספריו. אייגן מוכן להיות במקומות הרגשיים הקשים הללו יחד עם מטופליו במשך עשרות שנים. היא מספרת כי אייגן כתב על חוויית ההקלה שחש כשקרא את וויניקוט. הוא מהלל את וויניקוט על חוסר הזלזול במושג התלות בעבודה הטיפולית. כך, שחרר וויניקוט את אייגן ואפשר לו להישאר עם מה שמביא המטופל ולפתוח אט-אט מרחבים של חוויה. אשל מספרת על מטופל שלה שאמר לה כי בשנים הראשונות לטיפול, הם חקרו את הקופסה השחורה של העבר ואילו כעת הם נמצאים על סף קטסטרופה. האם נעמוד בזה? הוא שאל.

אשל מסיימת את דבריה בציטוט מסיפור הילדים "כד כחול וכד צהוב". באמצעות הסיפור היא מדברת, ברוחו של ביון המאוחר, על תהליך השינוי המתרחש בטיפול. המסירות הרגשית של המטפל למטופל מביאה לכך שהמטפל הולך ונצבע במטופל ובעולמו. כך הם נעשים יחד לשלם, עם עומק וללא זרות, ומתהווה מהות של עצמיות גם מבלי להבין מה גרם לשינוי ומבלי שיש צורך לבטל את מהותו.

ד"ר מאיר שטיינבוך (החברה הפסיכואנליטית בישראל; מרכז וויניקוט בישראל): ללוש - איתו

בתחילת דבריו, התלוצץ שטיינבוך על הפרעת הקשב שלו וציין כי למרות שבמקור כתב דברים מסוימים, שינה ברגע האחרון את הרצאתו ובחר להביא דברים אחרים בכדי שלא לחזור על עצמו. הוא התייחס לשפתו הייחודית של אייגן כשפה-סביבה מסעירה ומאתגרת המכילה מחד את שפתם של גדולי התיאורטיקנים בפסיכואנליזה אולם מאידך אינה נשענת במובהק על אף עמוד תווך ושומרת על חופש ייחודי. הוא התייחס גם לקושי האישי שלו להרגיש את הטקסט של אייגן בשפת המקור שלו, אנגלית, בעוד שקריאה משותפת שלו בעברית מזינה את הדברים באיכויות האינטואיטיביות שיש בשפה. למרות שחלק מהמשמעות אובדת בתרגום, דווקא התרגום הוא שמסייע לקורא המקומי להרגיש את המחבר ואת כוונותיו. שטיינבוך סיפר כי בתחילה חשב שלא להקריא דברים מוכנים מראש אלא פשוט "ללוש", לדבר באופן חופשי. הוא ציין בהקשר זה את הזירגון המקצועי שנוטה לסבך, לעיתים ללא צורך, חוויות אנושיות פשוטות. במאמר מוסגר אציין כי חבל אולי ששטיינבוך בחר לבסוף שלא להיענות לאתגר שהציב לעצמו לדבר בחופשיות, שכן יש צדק בדבריו ושמיעה פסיבית של מסרים מורכבים הכתובים בז'רגון מקצועי אינה קלה עבור קהל השומעים ובמובן מסוים מקשה על החיבור הרגשי עם המציג ועל קליטת המסרים.

שטיינבוך התייחס למבוא שכתב לספר החדש. שם המבוא – "ללוש איתו" – מייצג את חוויית הקריאה שלו את אייגן. לדבריו, אייגן לש עבורו שוב ושוב את המים והקמח הפסיכואנליטיים לידי בצק מאוורר. כאנקדוטה, הוא הזכיר את הצעת המתרגם לאנגלית של המבוא לכנותו ברוח

שירים של הביטלס : All you **Knead** is Love (היא המילה האנגלית ל"ללוש"). בהתייחס לשם הכנס, "מייקל אייגן – איך עובדים?" אמר שטיינבוך כי אייגן היה וודאי עונה ש"לא יודעים" מאחר והוא רואה באי-הידיעה את בסיס ההתקיימות והישג טיפולי. עם זאת, קשה שלא לדעת והדבר מחייב להיות בתנועת התהוות אינסופית מתוך התנסות. אייגן לא חשש להציע את האהבה כסביבה מחזיקה ראשונית בה צומח הקשר הטיפולי וההיות הנפשי. הוא מאמין שהטיפול נוגע יותר בתהליכים הנפשיים הראשוניים מאשר באלו המשניים.

שטיינבוך נותן דוגמא מתוך הפרק השישי בספר החדש, בו מוצגת מטופלת יהודייה מאמינה הגוססת מסרטן. לבקשתה, שר לה אייגן מנגינה יהודית שהמציא ובתגובה לכך היא התייפחה ואמרה כי מעולם לא שרו לה ככה. שטיינבוך מעלה שאלות לגבי סוג ההתערבות הזו אשר יוצא מן המסגרת המקובלת ויכול להיחשב כהתערבות מפרת גבולות שאינה אנליטית. הוא מתפעל מהחופש הגלום בהתערבות ורואה בחופש זה, עמוד תווך בהגותו של אייגן. הוא מספר בכנות מרשימה ובביקורת עצמית, על מקרה בו היה הוא עצמו ביקורתי כלפי מודרכת ששרה לטיפול שלה וכן במקרה אחר בו היה לו קשה כמטפל פשוט להשמיע קול עבור מטופל שביקש זאת ממנו. בשאלה רטורית תהה שטיינבוך - איזו "תיאוריה" ניתן להוציא מהתערבות מסוג זה?

בהמשך התעכב שטיינבוך על מושג "העצמי הרגיש", הרגישות האנושית, מקלעת של תחושות מבפנים ומבחוץ ההופכות, תוך מגע מתמיד עם הסביבה, לעצמי אינטגרטיבי ושלם – הפרשן האמפתי של עצמך ושל הזולת. הוא התייחס לעצמו כילד רגיש שהשתנה עם השנים לכדי מטפל כזה. כן ציין כי הקריאה באייגן אינה פשוטה ומחזירה אותנו למקומות הרגשים שלנו. בקריאתו אנו נתקלים ושב ושוב בקשיים שהמצב הטיפולי מייצר. ההקשבה אצל אייגן מהווה כלי טיפולי מרכזי. הוא מדבר על "לאפשר למובן מאליו לקבל חיים בתוכנו", לאפשר לעצמנו לשאת את הרגישות הגולמית והבכי הראשוני, לתת להם לגעת בנו שוב וזאת למרות שהם נוטים להכביד ולערער אותנו. אולם הוא רואה בהקשבה עצמה גורם המשיב אמון ואמונה. באזורי הטראומה, האמונה הנה דבר חיוני ביותר. בהשראת וויניקוט עובר אייגן ממחוז של אמונה למקצב של אמונה, כלומר מוסיף ממד של תנועה. זהו מקצב של התמוטטות ושיקום באמצעות האחר, שבירה טראומטית של העצמי ושיקומו. בהשראת ביון מדבר אייגן על מקצב של רצחנות מאחר ומי שחי ומרגיש, מסתכן בלחווה מחדש את הרצחנות שבתוכו. אלם אמונתו הפנימית של התינוק מחזקת את יכולתו לשרוד את התוקפנות שמופנית כלפיו ושבאה מתוכו. אצל אלקין, האנליטיקאי הראשון של אייגן, אמונה נשענת על קיומו של אחר גדול. אצל וויניקוט נשענת האמונה על סביבה מאפשרת ואילו אצל ביון, היא נשענת על התנסות חוזרת ונשנית בהירצחות ושיקום, התנסות שמובילה לחיזוקו של העצמי.

בהשראת אייגן דיבר שטיינבוך על חווייתו של המטפל בטיפול וציין שאחת ההפתעות בה נתקלים מטפלים בעבודתם היא "שזה לא מה שהבטיחו לנו". אצל המטפל, צרכים ראשוניים בלתי מסופקים מתעוררים סוף סוף ומניחים עצמם במרחב הטיפולי בבקשם מענה. התלות שעולה אצל המטופל הנה קשה לנשיאה על גבו של המטפל. הטיפול מייצר מקצב בין היות המטפל אובייקט להיותו מצע עבור המטופל. בטיפול מתרחשים באופן תדיר קריסה ושיקום של הפונקציה האמפתית של המטפל. שטיינבוך מצטט מדבריו של אייגן : "להיות אוויר עבור המטופל" – שקוף, לא מורגש אך גם משמש כחומר חיוני לחיים, כאוויר לנשימה, כדבר שחשים את קיומו רק

בהיעדרו. לדבריו, וברוחו של וויניקוט, מטופלים אשר נחשפו בטרם עת לקיומם המופרד, חיים בחוסר אוויר וברעב עצום/עצוב להזנה. שטיינבוק נזכר בדברים שאמרה לו מטופלת שלו לגבי האופן בו ראתה את השפעת הטיפול: "זה לא יחסים, אבל אני לא רק לבד". הוא מכנה את עמדתו הטיפולית המסייעת למטופליו כ"מצעיות ראשונית", כנוכחות רקע ממושטת ובלתי תחומה. שטיינבוק מדבר על מטריצה מופנמת של אלוהות באדם, מצע כל-יכול תומך, ראשוני ובלתי נודע. הוא מדגיש שוב כי אין הדבר פשוט למימוש וכי הוא נוטה לעורר רגשות עזים והתנגדות רבה.

שטיינבוק עבר לדבר על הקריסה והשיקום של הפונקציה האמפתית של המטפל. הוא נתן דוגמה של מטופלת אשר דרישותיה ממנו אתגרו את הסטינג המקובל והעמיסו עליו מאוד. הוא חש כנתון בטרור רגשי, אולם דווקא מתוך כך הבין משהו באופן חווייתי על חייה של המטופלת בצילה של נטישה, כפי שעלה גם מתוך סיפור חייה. הוא הבין את ההתמוטטויות שלה לנוכח קריסת הסביבה האמפטית האוהבת. הייתה כאן חוויה קשה שלו, חוויית קריסה שגרמה לו להיצמדות לתיאוריה ולסטינג המקובלים. הדבר עורר שבר ביחסי האמון עם המטופלת, הקריסה התרחשה דווקא בסביבה אוהבת. כאובייקט, חש שטיינבוק תובענות, אך כמצע - חש אמפתיה. לדבריו, "אני" עושה זאת, אך מתוך עמדה של "לא-אני". שיקום האמפתיה מהווה ציווי אתי וכרוך באיחוי ובצמיחה מחדש. תהליך זה של קריסה ושל שיקום מרחיב את עצמיותנו כמטפלים. שטיינבוק מדבר על תנועת הווייתור כעיקרון טיפולי מנחה. דווקא הווייתור על העמדה האנליטית הקלאסית יכול לסייע למטופלת לעבור צעד-צעד דרך אזורי הפחד שלה. הוא מציין כי המילה 'חלחולי' מופיעה ברבים מכתביו של אייגן ומסמלת שותפות גורל אנושית, אנושיות בפעולה. כל חריגה מעצמיות – הרחבת העצמי, השהיית העצמי, מצב טרנסצנדנטי – כרוכה בתהליכים מייסרים ביותר, זוהי אנושיות הנקנית בייסורים. בהקשר זה ציין שטיינבוק בהומור כי לא פגש מטפלים שהם באמת מאושרים. אייגן חרג מהכללים המקובלים, חריגה שמהווה את ראשיתה של כל תנועה בנפש ומאפשרת למוות נפשי שהוא למעשה העדרה של תנועה נפשית, להתהוות לפוטנציאל.

את דבריו סיים שטיינבוק בציטוט נוסף מפיו של אייגן שאמר כי "כנות עשויה להיות מעניינת יותר מעורמה". הכנות קשורה לחוויה, לרגש כפי שהוא, בעוד שהעורמה מעוותת ומתחמקת ממנו. שטיינבוק ציין בהתפעלות את היופי שבשימוש במילה "מעניינת", המראה כי אייגן אינו מטיף לכנות אלא פותח מרחב כלפיה, מגדיל את דרגות החופש.

ד"ר מיטשל בקר (התוכנית לפסיכותרפיה, אוניברסיטת בר-אילן): מדוע מייקל אייגן כותב? מעגלים של מוות ולידה

את דבריו פתח בקר בבקשה מהקהל לגייס את הקשב שלו למפגש בין עולמות – לא בין מציאות לפנטזיה, אלא כמפגש בו נעלם הגבול בין מוות ללידה. לא ניתן להחזיק בו זמנית הן בעמדה הקובעת כי מה שאנו חווים הוא מה שישנו והן בכזו הטוענת שאמונתנו היא שצובעת את החוויה. בקר מספר שאייגן למעשה הפגיש אותו עם ביון והוא מודה לו על כך. לפי אייגן, ביון אינו מתאים לכל אחד ויתאים למי שיש לו "גדר תיל סביב הנשמה". ביון מתייחס לחיבור בין ידיעה לבין כאב. לגבי מלחה"ע ה-1 הוא אמר כי "מתתי ונולדתי שם מחדש". השאלות השונות לגבי נפשנו אינן מחדשות אלא מגלות את מה שכבר ידענו, את ה-K. אולם, איך מגיעים לנשגב, ל-O? לפי בקר,

לשם כך יש לשחרר, לנוח. הוא מדבר על האין השומר על היש. בקר ציין כי ייתכן וביון עזב את לונדון מאחר והתעייף מן הנאמנות לעצמי הישן שלו אולם אייגן התגבר על מכשול זה. הוא אינו מדבר על עצמיים מרובים – הוא פשוט חי זאת. אייגן מדבר על ליצור ולהיווצר בכל יום מחדש.

הרצאתו של בקר הייתה משופעת בציטוטים מתוך שירים ודברי פרוזה וכן בציטוטים מן המקורות. הוא הרבה להצביע על משמעויות מילוליות ולנתח את הטקסטים בדרכים יצירתיות אשר האירו רבדים שונים עבור קהל השומעים. כך, בהתייחס לשם הספר, 'העצמי הרגיש', הוא התעכב על המילה sensitive, רגיש, הנובעת מהמילה sense, חוש הקולט את רשמי הסביבה. בקר תוהה האם הכוונה היא למשהו שהוא גם מעבר לחמשת חושינו. הוא מזכיר ציטוט מספר יחזקאל שמדבר על "הארץ שנשמה" – ומציין כי המילה "נשמה" נובעת מהמילה "שממה", היש נובע מהאין. באותו אופן, מספר בקר על שני סיפורים שונים אך מתכתבים בספר בראשית, אודות בריאת האדם. באחד נולד האדם ליש, לעולם בו הכול קיים ובאחר – לאין, לשממה. שממה זו עוברת טרנספורמציה לנשמה – "וייפח באפו נשמת חיים".

בהמשך נתן בקר דוגמא קלינית יפה של טיפול שערך בילד. בקטע שתיאר, החליפו הילד והמטפל תפקידים כשהילד שיחק פסיכולוג ובקר (בתפקיד המטופל) בחר בכל פעם באופי שונה לדמות המטופל כאשר כל דמות מקבלת מן הפסיכולוג (הילד) את מה שחסר לה. הייתה זו ללא ספק דוגמא לעמדה טיפולית משחקית ומשוחררת ביותר.

בקר מדבר על מאבק שלנו מול יכולתנו לשאת את האמת ומתאר מטופלת בטיפול זוגי בעלת רגישות גבוהה להעדר אמת. מהי היכולת להכיל? האם היא האמונה? בקר מזכיר את מאמרו של פרויד, "פורמולציה על שני עקרונות של תפקוד מנטלי", בו דיבר על פונקציות האגו המכירות בעקרון המציאות ומקנות לה משמעות, מאמר שהשפיע רבות על ביון בהמשגתו את הרשת. הוא מתייחס אל פונקציית הקשב כאל "מרגל" שיוצא החוצה לפגוש את המציאות. עבור ביון, לקשב תפקיד חשוב בפיתוח התהליך המחשבתי. בהמשגת הרשת שלו, נמצא הקשב כצעד של reverie לקראת המציאות. במפגש הזה, אין הסובייקט נשאר כשהיה, אלא מתמזג עם המחשבה לכדי משהו חדש.

בקר מזכיר את מרטין בובר שדיבר על התמודדות האדם עם ניכור מוחלט. במצב זה, קיימות שתי אופציות, שני נרטיבים. האחד הוא לדמיין את העולם במלוא עוצמתו ובו האדם קטן ומוכל בעולם באופן המקנה לו נחמה. הנרטיב האחר הוא להבין את העולם כפרי דמיונו וכנמצא בתוך האדם, דבר המהווה דרך נוספת לחוש בלתי מאוים על-ידי העולם. במידה וירגיש האדם את שני הנרטיבים בו-זמנית, תתעורר בקרבו אימה גדולה. לפי בקר, בובר מדבר למעשה על החיבור בין שני סוגי האדם המוזכרים בספר בראשית, על המפגש והתנועה בין היש והאין. בקר סיפר על מטופל של ביון המוזכר באחד הפרקים בספרו החדש של אייגן. בסיפור, מדבר המטופל על אכזבתו מחצי כוס קפה שקיבל. מבחינת המטופל דומה הדבר לקבלה של נעל בודדה במתנה ובקר מעלה את השאלה, איזו אינטגרציה דפרסיבית ניתן לעשות כאן? האם השילוב בין שחור ללבן לא יצור אפור ממית? כיצד נחבר בין גאות לשפל בלי ליצור וויסות משעמם? תשובתו היא שלשם כך, נדרש בתהליך שימוש בפונקציית אלפא מחיה ודרמטית.

לפי בקר, להחזיק טוב את היש, זה בסדר. להחזיק טוב את האין, את האובדן, זה כואב. להחזיק טוב את התנועה בניהם – אז מתחילים להרגיש את הקטסטרופה המהווה את חבלי הלידה של שינוי. בתוך הבלתי ידוע, ממתין האנליטיקאי לתנועה, ללידה. הריון וכיליון הולכים יחדיו וכך חל מעבר מסוג אחד לסוג אחר של כליון.

בקר עובר לדוגמא קלינית נוספת המוצגת כוורבאט מפורט הכולל הן את דבריו של בקר למטופלת והן את זרם המחשבה הפרטי שלו. הוא מכנה את הדוגמא "הפריך והפרח". המטופלת מדברת על היבטים שונים של חייה מעמדה של הלקאה עצמית, ובמסגרת הדיאלוג ביניהם עולים נושאים הנוגעים לאמונה עצמית וחזון. בין היתר, בקר משתף את המטופלת בכך שהוא עסוק בכתבת הקדמה לספר ובנקודות הדמיון בין דבריה לבין מחשבותיו לגבי המילה sensitivity. הוא מרגיש כי נוצר מרחב משותף עם המטופלת וכי נוצרה פריכות בחומר החדש שהופך גם לשברירי. הפרח לעומת זאת, משתופף בתהליך ההאבקה, אך נותר גמיש ואינו נשבר. למרות סכנת השבריריות, מזכיר בקר את חשיבותו של הסדק, דרכו יוכל לחדור האור ומזכיר את הציטוט המפורסם של לאונרד כהן:

There is a crack, a crack in everything

That's how the light gets in

לקראת סיום נותן בקר דוגמא ספרותית נוספת, הפעם מתוך סיפור של בורחס, "חורבות מעגליות". בסיפור, מוצגים שני אופנים לחלום את האחר. באחד, מוצא מורה כי "ברא" כיתה שיודעת לדקלם אותו בעל-פה אולם זוהי הלוצינציה חסרת נשמה והוא חש כי לא ברא דבר חדש. באחר, עצם הוויתור על הכוונה מביא לבריאתו של דבר חדש, ליצירה של לב חי ופועם.

ד"ר ענר גוברין (מכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמננו; התוכנית לפרשנות ותרבות באוניברסיטת בר-אילן; מחבר הספר (ביחד עם מייקל אייגן) 'שיחות עם מייקל אייגן': להיות מודרך אצל אייגן

גוברין סיפר כי פגש את אייגן בשלהי שנת 2003 לסדרת שיחות אשר פורסמו בשנת 2007 לכדי ספר משותף לשניהם על חייו של אייגן, 'שיחות עם מייקל אייגן'. באותה תקופה, לקח הדרכה אצל אייגן סביב מקרה טיפולי מורכב, ועבר באמצעות ההדרכה תהליך בעל השפעה משמעותית על חייו. גוברין תיאר את סקרנותם הרבה של אנשים רבים אודות אייגן והחוויה של להיות מודרך אצלו ובדבריו בכנס, הוא ניסה לתת לקהל טעימה מתוך חוויה זו.

גוברין מתאר את הניסיונות המרובים שעשה כדי להבין קוגניטיבית את דבריו של אייגן, ניסיונות שכללו שאלות רבות ששאל את אייגן במטרה להבין את כוונתו. הוא תהה כיצד יוכל להמשיך את השיח ולהיתרם ממנו מבלי להבין את הדברים באופן מדויק. אייגן התרגז על ריבוי השאלות וגוברין הבין כי הגיע עם ציפיות לא-נכונות וכי נקלע לאופן חשיבה סגור. הוא מתאר את רעיונותיו של אייגן כ"פרפרים" אותם ניסה לתפוס אחד-אחד בהצלחה חלקית. בהדרגה, הצליח להשתחרר

מהצורך להבין הכול והחל להקשיב באופן משוחרר יותר תוך שהוא פתוח לקליטה ולספיגה מסוג פחות רציונאלי ונרטיבי, ו"נותן לרעיונות לפעול עליו".

גוברין עבר לשתף ברגעים שונים מתוך ההדרכה בה מצטייר אייגן כאדם עם אוריינטציה מיסטית, אותנטיות רבה ונטייה לפריצת הגבולות המקובלים בפסיכואנליזה. המקרה שהובא להדרכה היה של מטופלת אובססיבית וכפייתית, בעלת בוחן מציאות רופף, אשר גוברין חש כי היא מעוותת את כל מה שהוא אומר וכי לא מתרחשת בקרבה כל תנועה נפשית. בהדרכה שאל אותו אייגן אם הוא מוסיף לה זמן לפגישות, אם היא מחמיצה פגישות וכיצד הוא מרגיש כלפיה. כן שאל אותו כיצד הייתה מגיבה אם היה נענה לרצונותיה. הוא הנחה אותו לשאול את המטופלת מה גורם לה להיות חרשת לדבריו וכן לשאול כיצד היא עושה זאת ומגנה על עצמה כה טוב. אייגן הבין את המטופלת כמי שאינה מבינה מה לעשות עם רגשות טובים. בנוגע להתערבויות שהציע אייגן, תהה גוברין האם מדובר בקונפרונטציה ואמר כי תחת זאת הוא חש שמדובר בזריעת זרעים ליצירת רעיונות.

נקודת המפנה בטיפול קרתה בעקבות הדגש ששם אייגן בהדרכה על החשיבות של החלקים הפסיכויטיים באישיותה של המטופלת. בהקשר זה הוא אמר לגוברין כי "יש למטופלת זכות להשתגע". כאן הזכיר גוברין את דבריו של ביון בנושא החלקים הפסיכויטיים באישיות האדם ואת תחושת הקטסטרופה הנלווית להם המשמשת כתחושה בסיסית של "דבק" בין חלקי האישיות, כעיקרון המעצב שלה. התערבות זו של אייגן כמדריך סייעה לגוברין לעבור ממצב של חרדה שלו מפני החלק הפסיכויטי אצל המטופלת להבנה של חשיבותו של חלק זה כגורם השומר עליה, מעבר מראיית חלק זה כאויב לראייתו כחבר. הוא הפגין רצון עז בשינוי אצל המטופלת ואייגן אמר לו שלא לדאוג בקשר לכך והנחה אותו פשוט "להישאר איתה וזה יקרה מעצמו" - מעצם העובדה שהם נמצאים ועוברים דברים יחד. גוברין אמר לאייגן כי אינו רואה שינוי בחייה של המטופלת ואייגן ענה כי טיפול הנו חלק מהחיים וכי שינוי בתוך החדר מהווה גם שינוי בחיים. לפי גוברין, אייגן רואה טיפול כמעין תבשיל שמתבשל זמן רב והולך ומשביח. הוא אמר לגוברין שהקשר טוב ושהטיפול טוב וכי "תוך 10-15 שנה הוא יעשה אצלה שינוי". מול רצונה החוזר של המטופלת לעזוב, הנחה אותו אייגן לומר לה כי היא זו שרוצה לעזוב אולם הוא נשאר. אייגן ראה את שטיפת הידיים של המטופלת כתחליף לחוסר היכולת שלה ל"שטיפה" אינטרסובייקטיבית (העדר soul "washing") אולם דווקא כשהופסק הטיפול זמנית עקב נסיעתו של גוברין לפגוש את אייגן, השתפרה יכולת המטופלת ל"שטיפה" מסוג זה ואייגן ראה בכך ראיות לעובדה שהטיפול חזק, לקיומו של act of faith.

מול נטייתה של המטופלת להציג שאלות הרות גורל בדלת, בסיומי פגישות, הנחה אייגן את גוברין לבקש מהמטופלת לפתוח את הפגישה בשאלה החשובה שאיתה היא סיימה את הפגישה הקודמת ולתת לה "קונטרות" באמצעות שאלות רבות. כשגוברין מספר לו שהמטופלת שאלה אותו בדלת בתום אחת הפגישות, כיצד הוא מרגיש כלפיה, הציע אייגן לומר לה משהו בסגנון של "איזו עבודת אמנות, עבדת פגישה שלמה כדי להגיע לרגע הזה". כן הוא מציע לו לומר לה שהוא אוהב אותה כפי שהיא אוהבת אותו וזאת מתוך הנחה של אייגן שיש לגוברין מנעד רגשי רחב כלפי המטופלת. התערבויות נוספות שהציע אייגן היו ברוח הטכניקה של המנטליזציה: איך אני בעינייך? מה לדעתך אני מרגיש עכשיו? ועכשיו? גוברין מתקשה עם העובדה שהמטופלת רואה אותו באופן

חלקי בלבד ואייגן מעודד אותו לשמור על מורכבותו כאדם. בהקשר זה מצטט גוברין משפט שאמר לו אייגן: "גם חלק מארוחה יכול להיות מזין אם הוא מעוכל נכון". הוא מעודד את גוברין להיות משחקי וזאת בכדי לסייע למטופלת להכיר במורכבותו ובריבוי חלקי-העצמי שלו.

גוברין סיים את דבריו באומרו שכיום, עשור לאחר ההדרכה, הטיפול באותה מטופלת עודנו ממשיך וכי לא הרבה השתנה בעולמה. השינוי המרכזי שחל הנו באופן בו גוברין רואה את אותה מטופלת. כיום לדבריו, הא רואה הרבה יותר את כוחותיה ומתעניין בה יותר.

בנוגע להדרכה אצל אייגן מסכם גוברין ואומר כי התקשורת עמו הייתה משוחררת מאוד ונטולת זירגון מקצועי. לדבריו, אייגן אינו מעריך הבנה לכשעצמה ונמנע ממגדלי שן של ספקולציות מורכבות. מדריך פשוט אך כה מורכב, המעודד לתהות יחד במקום לנסות להבין, ואשר ברוחו של וויניקוט מעודד להחזיק יחד בפרדוקס, עם כל הקושי הכרוך בכך. מדריך אשר אינו מפחד לעודד את המטפל להעניק, לספק צורך אצל המטופל, להיות אותנטי ולחשוף את רגשותיו. נראה כי אייגן כמדריך/מטפל ניסה להוות דמות לחיקוי ולגרום לגוברין להתבונן בתהליך המקביל שהתרחש בין מדריך ומודרך לבין מטפל ומטופלת. כך, ניסה אייגן להדגים דמות של מטפל משוחרר שאינו מפחד להיבלע אל מול הרעב להבנה של גוברין המודרך, וזאת בדומה לרעב הרגשי של המטופלת שדרש הזנה מפי גוברין המטפל. השורה התחתונה הנה עבודת האמונה של אייגן – לא לפחד ממה שנמצא שם, תוך אמונה שאפילו לרעלים הנפשיים ולפסיכוזות תפקיד חיוני ואף חיובי עבור הנפש.

ד"ר סקוט באום (פסיכולוג קליני ואנליטיקאי ביואנרגטי מניו-יורק, ראש התוכנית לאנליזה ביואנרגטית, נמצא בטיפול אצל מייקל אייגן יותר מעשרים וחמש שנה): The Power of Presence (and the Presence of Power?) - הרהורים ומחשבות על 'איך עובדים' כרפלקציה לחוויותיו כמטופל של מייקל אייגן

חלקו השני של הכנס עסק בעבודה הטיפולית עצמה ונפתח בעדות ממקור ראשון של ד"ר סקוט באום על חוויית היותו מטופל אצל מייקל אייגן. בניגוד ליתר הדוברים בכנס, נשא באום את דבריו בעל-פה מבלי להקריא דבר פרט למספר ציטוטים של אייגן שהכין מראש. הוא דיבר בטון איטי ובעל נוכחות ונראה היה כי הוא מצליח לרתק את הקהל בדבריו. עם זאת, דבריו נשאו גוון אישי וחושפני מאוד ובהקשר של היותו מטופל, הוא דיבר רבות על אשתו שנפטרה לאחרונה ועל יחסיו עמה שכללו בין היתר תוקפנות רבה מצידו. דבריו החושפניים והכנים היו בד בבד מרתקים ומעוררי חוסר נוחות.

ד"ר עופרה אשל שהציגה את באום, הודתה לו על שהסכים להגיע למרות הטרגדיה הקשה שעבר עם מות אשתו. באום אמר כי התבקש לכתוב דברים אך בחר לדבר מהלב. כהקדמה, הוא ציין כי כמטפלים אנו עסוקים, ובצדק, בשאלת מהות הפעולה הטיפולית. מהו הגורם האפקטיבי מעורר השינוי? עד כמה יש משמעות לאוריינטציה התיאורטית של המטפל? האם יש משמעות לתובנה? האם אישיות המטפל משנה? יכולתו לאהוב? יכולתו להכיל את חווייתו הרגשית של המטופל? יכולתו לשאת קונפרונטציות? האם מדובר בהזנה רגשית? באפקט מזכך של להיות מובנים ונראים על-ידי אחר? האם יש כאן השפעה חיובית של דמות סמכות טובה? האם חוכמה מכוונת של דמות

אכפתית שמעודדת אותנו להתנהגויות טובות יותר? האם כל זה משנה? בהקשר של אייגן, אמר באום כי ינסה להעניק טעימה על אופן הפעולה הטיפולית הייחודית שלו מתוך עבודתם המשותפת וזאת מבלי לייצגו, או לנסות לתמצת אותו ומבלי לגזור אמירות תיאורטיות. התמה המרכזית של דבריו הנה: The power of presence ועליה הוא הוסיף את הדגש: The presence of power.

בשלב זה עבר באום לדבר על האנליזה שלו אצל אייגן אותה החל בשנת 1988 ושהתקיימה ברציפות פרט לשנת הפסקה בודדה. לאורך הטיפול ראה את אייגן לפחות פעם ולרוב פעמיים בשבוע. אייגן מתואר כמי שכמו אנליטיקאי קלאסי, לא מדבר הרבה בפגישות. כששאל אותו באום בנוגע לכך ענה לו אייגן שלא רצה להפריע לו בעבודתו. באום הגיע לטיפול כמטופל מנוסה אחרי שטופל שנים אצל מטפלת ביו-אנרגטית שלדבריו הצילה את חייו ושראה דמיון רב בינה לבין אייגן. הוא אמר כי הוא עצמו נוהג לעבוד עם מטופלים שדומים לו בפגיעה הנפשית והפיזית, פגיעה אשר תמיד קיימת בכל אדם. כאמור, הוא הזכיר רבות את הקשר העמוק והמורכב עם אשתו ואת הטראומה שחוה עם מותה. הוא אמר כי הוא נזקק לאחרונה לאנליזה בכדי שלא להעמיס על ילדיו וכן מתוך הכמיהה האישית שלו שלא להחמיץ אף הזדמנות להיות במרכז של כל דבר. הוא תיאר את חייו כפורטל בין היקום בו הוא חי לזה בו חיה אשתו והוא מבין את משימתו הטיפולית הנוכחית כניסיון למקסם את שהותו ביקום בו שכנה היא.

לפי באום, הרבה מהשפעתו של אייגן נמצאת בנוכחותו ולא בפעולותיו הטכניות והוא חש כי אייגן מצליח להבין את נפשו באופן שלם. באום סיפר בכנות רבה כי בבסיסו קיים סוג של זדוניות (malevolence) גדולה וכי אייגן מקבל מציאויות מסוג זה כאמיתות בפני עצמן ולא כמשהו שיש לשנות, לפרוץ מתוכו, להשתחרר ממנו לטובת גילויים של אהבה וחמלה או להבנותו מחדש, כי אם להבין ולקבלן כפי שהן, כמציאויות בחייו. הוא אינו רואה שליליות בתור כשל של משהו חיובי כי אם כתופעה בפני עצמה. באום דיבר על טיב החוויה של לשבת עם אחר מבלי לרצות לשנותו. אין מדובר כאן בהשלמה פסיבית (resignation) כי אם בקבלה (acceptance) אקטיבית ואסרטיבית. הוא מבחין גם בין קבלה זו לבין סובלנות (tolerance). הוא מזכיר מטפל יהודי שטיפל באשתו וקידם רעיון דומה ורדיקלי של קבלה עצמית – מה שיש, יש ומה שאין, אין.

לאורך דבריו, הביא באום מספר ציטוטים מתוך ספריו של אייגן בהם הוא מופיע כאחד המטופלים בשם בדוי, מילטון (בהומור הוא ציין עד כמה הוא מתעב שם זה). הוא סיפר כי פרט למילטון לגביו ידוע לו שמדובר בו עצמו, הוא מזהה עצמו גם במטופלים אחרים שמציג אייגן בכתביו. בציטוט שהביא, דיבר אייגן על השנאה העצמית הגדולה של המטופל (באום) ותהה לא האם יוכל לסייע לו אלא אם יוכל לשאת אותו. ניכר כי אייגן מנסה באופן אקטיבי, גם אם שקט, להיות מעורב בלחיות את החוויה יחד עם באום. בציטוט נוסף של אייגן דובר על מחנות ריכוז "מבפנים" ולא רק מבחוץ, כעדות לקטסטרופה נפשית אותה יש לפגוש באמצעות אמונה. לפי באום, פגש אייגן את השנאה העצמית החזקה שלו באמונה ובאהבה, חוויה שדימה באום לערפד שנחשף לאור חזק. הוא מנגיד בין חוויה מכוננת זו לבין חוויית סיפוק רעב נרקסיסטי או אספקת מנת סם למכור.

לפי באום, אייגן ראה אותו כמי שמסך החלום שלו קרס. באום אמר כי וויסות עצמי הנו דבר חיובי אך רק בתנאי שיש לאדם מה לשמר ולווסת ואם אין, נדרש דבר אחר. אייגן מתואר כמטפל

שאינו רק צופה מהצד אלא מעורב במתרחש ובאום אמר כי לאורך השנים, הוא חווה אותו בהעברה כאדם שונה, כמישהו אחר בכל מפגש. הברית הטיפולית בניהם הנה להישאר קרובים יחד למה שאמיתי. אייגן כאמור, אינו שיפוטי ואינו מנסה להביא את האדם למקום אחר אלא מאמין שכל אדם חי את חייו באופן ייחודי. באום אמר שכמו אשתו המנוחה, גם אייגן אינו נרתע ממפגש עם סבל אולם נמשך לכל זיק של סימן חיובי כפתח כניסה ממנו ניתן להזין צמיחה נוספת. הוא אומר שבניגוד אליו, אצלו הצורך להזנת-אגו נרקיסיסטית נמצא במרכז, אשתו המנוחה ואייגן אינם כאלו, מה שבעיניו הופכם למטפלים טובים ממנו.

באום מדגיש כי אמונתו באהבה הנה שאיפה ולא תחושה. הוא אומר כי לעתים עלינו להמציא גרסה אחרת של עצמנו בכדי לשרוד. לאייגן אין בעיה לפגוש את האמת ולומר אותה למטופל. כך למשל, הוא אמר לבאום לאחרונה אמירה קשה - שהאהבה שלו כשלה. באום הזכיר פגיעה קשה, אולי מינית, שעבר בילדותו מפי המבוגרים שסבבו אותו וסיפר כיצד הפנה תוקפנות רבה כלפי אשתו כתוצאה מכך. הוא אומר שלמרות זאת, הייתה אהבה גדולה בניהם כל חייהם אשר כשלה רק בסוף חייה של אשתו. עוד אמר באום כי לעתים לא נותר עוד דבר לעשות בטיפול ומשהו צריך לקרות מחוצה לו. ברוח זו הוא מאמין שללא אשתו, לא היה הטיפול מצליח. הוא מבין את חוסר היכולת שלו לשאת בטוב כנובע מכך שאישור מסוג זה יהווה "אישור" לכך שהטראומה לא קרתה. השמירה של החלק הרע בחיים, מסווה שוב ושוב את הטראומה ומותירה אותה ממשית.

בעוד שהמטפלת הראשונה שלו הצילה את חייו, אשתו מצאה אותו, ולהימצא חשוב לא פחות מלהינצל ולשרוד. בציטוט נוסף מפי אייגן אודות עצמו (כמילטון) אומר אייגן בהתבוננות על שנות הטיפול הארוכות כי שנים אלו לא בוזבו מאחר והמטופל חש את האמונה של המטפל בכאבו ובכך שכאב זה עשוי ללוותו לכל אורך חייו. הוא חש באמונה המוחלטת ובאישור של המטפל על כך ולכן היה זה רגע יקר בו השתחרר המטופל מיישות מסוימת בתוכו לנצח, גם אם נותרו עוד רבות. לסיום דבריו הזכיר באום כיצד אמר לו אייגן שאולי רק אלוהים יודע מה הם עושים יחד בחדר הטיפול אבל הוא וודאי היה משבח אותם על כך.

ד"ר ירון גילת (מרכז וויניקוט בישראל; מרכז ברה"נ ע"ש אברבנאל): הצגת מקרה ודיון: ד"ר מאיר שטיינבוך, ד"ר מיטשל בקר, ד"ר סקוט באום, ד"ר עפרה אשל

תיאור המקרה הוצג על-ידי ד"ר ירון גילת, פסיכיאטר הלומד בתוכנית הלימודים של מרכז וויניקוט בישראל. לפני שדיבר שיבחה אשל את האומץ שהפגין בבחירה להציג מקרה כה מורכב. גילת פתח בציטוט מפי וויניקוט מתוך מאמרו "לתקשר ולא לתקשר", העוסק בגרעין האישיות שאמור להישמר לעולם מפני המציאות החיצונית. הוא אמר שהמקרה שיציג כרוך באי-ידיעה ובמידע אנמנסטי לוקה מאוד בחסר וציטט את דבריו של לקאן שאמר כי הפסיכואנליזה הנה התרופה כנגד אי-הידיעה.

המקרה אשר גילת הציג התייחס למטופלת אשר הופנתה לטיפול לאחר התקף פסיכוטי ראשון ועם חשד להתפתחות סכיזופרניה. המטופלת כמעט ולא מסרה פרטי מידע על עצמה וגילת שיתף את הקהל בחווייתו התמוהה ונטולת העוגנים, מבלי שהוא מסוגל לייצר כל נרטיב אודות

המטופלת וציין כי חש עייפות גדולה כשדיברה. ככל שעבר הזמן הפך קשר העין בין גילת למטופלת לרציף יותר והוא הפסיק להשתעמם ולהילחם בצורך להירדם. הפגישות הפכו לקלילות יותר וכללו צחוק של שניהם והוא גילה כי למטופלת חוש הומור משובח. עם זאת, למרות שהקשר הפך למצוין, הוא התקשה להבין מדוע היא ממשיכה להגיע לפגישות. כרופא וכמטפל, הוא מצא עצמו מפסיק להתעניין במחשבות השווא שלה ולנסות לשנות אותן. בהדרגה, החל לחוש עלבון מכך שעליו לתת לה אבחנה בה ראה רדוקציה לאישיותה המורכבת. כמו כן הוא הפחית בהדרגה את מינון התרופה הפסיכיאטרית. בשלב זה הציג גילת קטע ממושך מתוך פגישה טיפולית בה הוא מכיר ברגעי החמצה הנוצרים כאשר הוא מתמקם מול המטופלת כ"מטפל" כאשר היא זקוקה לחבר, לשיח עם אישיות "אמיתית". גילת תיאר שהבין שכשהיה "מטפל" מול מטופלת זו, פספס אותה עקב צרכים וחרדות שלו עצמו אשר יצרו ריחוק וקור.

גילת סיכם בתהיות חוזרות לגבי החשיבות של לקיחת אנמנזה בכל מחיר ומדבר על המעשה הטיפולי כפי שהצטייר מתיאור המקרה בתור הליכה מעל תהום, ללא סיפור, ללא נרטיב. האם טיפול מוצלח מחייב ידיעה? הוא שואל. הוא מסיים באומרו כי החיפוש שלו אחריה, אחרי עצמו ואחרי שניהם יותר כך לנצח – כחיפוש, כמשהו שלא נועד להתגלות. גילת הזכיר שוב את דבריו של לקאן כי הפסיכואנליזה היא התרופה נגד אי-הידיעה אך תהה, מיהו זה ששרוי באי-ידיעה?

הדיון במקרה היה מעניין מאוד, בין היתר עקב השוני הגדול בין העמדות שהציגו חלק מהמתדיינים ביחס למקרה. בפתח הדיון חזרה אשל על אמירתה אודות האומץ שהפגין גילת בהצגת המקרה והזכירה את פונטליס שחשש להביא מקרה לכנס מאחר וידע שריבוי הדעות "יקלקל" אותו.

שטיינבוך, בהתייחסותו למקרה, הזכיר את חשיבותה של ההקשבה הממושכת למטופל לאורך 50 דקות כגורם טיפולי חשוב. הוא ציין את מידת האיום בבקשת המטופלת לתנועה מטיפול לעבר חברות. בטיפול נכפה על המטפל לחיות במתח שבין להיות חבר, זולת-עצמי תאום שלכאורה אינו מטפל, לבין העובדה שבכל מקרה הוא מטפל. זהו מתח לא פשוט שיש לחיות אותו עד שתגיע השתנות. הטיפול שהוצג הנו נטול פרשנויות או תובנות אצל המטופלת והתנועה שמתרחשת בו היא בנפשו של המטפל, תנועה של הרפיה מאחיזה בידוע. למעשה, בפרפראזה על דבריו של לקאן, הפסיכואנליזה מהווה דווקא תרופה לידוע – בכך שהיא מאפשרת לאי-הידיעה להתקיים ולהוות מצע לצמיחה. אצל מטופלת כזו בעלת תהליכים פנימיים ראשוניים דומיננטיים, הידיעה נרקמת בחוויית המטפל ושם יש לחפשה והיא כופה למעשה על המטפל לשקם את הפונקציה האמפתית ולשמש עבור המטופלת כזולתעצמי. שטיינבוך ציין כי בעיניו אין העבודה בטיפול כזה עוסקת באסוציאציות חופשיות כי אם **בדיסוציאציות חופשיות** – רישומי הטראומה של המטופלת אצל המטפל.

בקר החמיא לגילת על הטיפול הרגיש והיפה. הוא בחר להתייחס למקרה דרך משחקי מילים ושינוי של משמעות באמצעות הזזת סימני פיסוק בטקסט וזאת ברוחו של הרולד סירלס שטען כי עלינו לוותר על סימני הפיסוק בכדי לקבל משמעות אחרת. הוא הקריא שיר של יונה וולך, ראשית לפי סימני הפיסוק המקובלים ואז בחלוקה אחרת שיצרה משמעות שונה מאוד. באופן דומה פירש בקר אחרת את ה"מוסיקה" של דברי המטופלת וטען כי הטיפול עסק ברובו בהתנגדויות המטפל

במקום באלו של המטופלת. ברוחו של ביון הוא התייחס למחשבה חדשה כאל חיידק המרעיל את קודמותיה, לתיאוריות הקיימות של המטפל כנוטות להתנגד למחשבות החדשות. הוא טען כי המטופלת מבקשת למעשה מפגש "מרטין בוברי" עם המטפל, חיבור בין שני סוגי הנרטיב, זה בו האדם קטן מול עולם עוצמתי ומוכל בתוכו, וזה בו האדם הוא שיוצר את העולם כפרי דמיונו ומכיל אותו.

בניגוד לשני קודמיו שראו את הטיפול בעין חיובית, הקדים באום ואמר שהוא עומד לומר דבר קשה בשם האמת. הוא הדגיש כי לטובתה של המטופלת עלינו להיות מסוגלים לתת ביקורת לקולגות. בהתייחס למקרה, הוא אמר כי ניכר שהמטפל והמטופלת נאבקים בעובדה שפספסו האחד את השנייה אולם בעוד שהיא מצליחה, גילת אינו מצליח לקלוט זאת. שניהם פוחדים להביא את עצמם באופן אמיתי ופגיע עד הסוף. באום חושב כי לקיחת האנמנזה הנה חשובה מאוד וכי אין לוותר עליה. כמטפלים יש לנו עיסוק עם המשמעות של היותנו דמות סמכות וקיימת מציאות אמיתית של לקיחת עמדה זו באופן כנה והגון. בווייטה מהטיפול מבינה המטופלת שהיא תוקפנית כלפי המטפל כשהיא מסרבת לקבל את תקפידו הרגיל והרשמי. בהתייחס לקהות שחש המטפל, מסכים באום כי מדובר בתהליך דיסוציאטיבי שבכדי להיחלץ ממנו יש להבין ולהסיר את התוקפנות בתוך הקשר הטיפולי.

אשל התייחסה תחילה לדעות הכה שונות שהוצגו ואמרה כי זהו מאפיין מוכר של תחום הטיפול הנפשי. בנוגע למקרה, היא אמרה כי אינה חושבת שהמטופלת אכן רוצה בגילת כחבר. היא הדגישה, לפי אייגן, כי היכן שכמטפל תמצא את עצמך עם מטופל, שם עליך להיות וכך לשמש כ"אור נוגה דרך ההרס". היא הציגה מודל תלת-שלבי של תפקוד נפשי לא-מודע של אנליטיקאי בלגי בשם וורמונט והבהירה לאורו את המקרה. כמו כן דיברה על האימה נטולת-השם של המטופלת ועל כך שגילת כמטפל פגש אותה מתוך היות הולכת וגוברת של חיבור עם עולמה. עבודת האמונה אין פירושה חקירה אפיסטמולוגית של הידוע כי אם חתירה לאחדות עם המטופל, אשר בה נוצר השינוי החווייתי העמוק. עם זאת, זהו מקום שקשה להישאר בו, כפי שהודגם בשעה הטיפולית שהוצגה, מאחר ועבודת האמונה נמצאת תמידית במגע עם אימה גדולה, אימת מוות או נטישה. למעשה, מדובר גם באימת המטפל מפני המגע עם אי-הידיעה.

בתום הדיון ניתן זמן להתייחסויות מהקהל ומעניין היה לשמוע את פרופ' יונה רוזנפלד, עו"ס ותיק אשר הציג עצמו כמי שהוא ככל הנראה היחיד באולם אשר פגש את וויניקוט באופן אישי. הוא סיפר מעט זיכרונות מהמפגש המדובר שהתרחש בשנת 1955 ואשר הותיר חותם רב על רוזנפלד שלדבריו, יישם לאורך השנים את תורתו של וויניקוט בעבודה עם צוותי האחיות ב"טיפת חלב". בהתייחס לתיאור המקרה, התייחס רוזנפלד למידת קיומה של הדדיות (reciprocity) בין המטפל למטופלת ואמר כי ללא ספק התקיים משחק במפגש אולם, כדבריה של אשל, זה התקיים במקביל לאימה רבה שייתכן והמטפל חשש לשהות בתוכה באופן מוחלט.

לסיכום, בתום הכנס נותרה תחושה כי קהל המשתתפים אכן זכה לטעימה משמעותית של "מייקל אייגן – איך עובדים?". תמהיל ההרצאות, שכלל הן חשיבה תיאורטית, ספרותית ופילוסופית על אייגן והן עדויות בלתי אמצעיות ממקור ראשון מפי קולגות, מודרך ומטופל שלו, הציגו את דמותו של אייגן כאנליטיקאי חדשני, המשמש כמקור השראה למגע רגשי אמיץ, אותנטי ואמוני עם

המטופל ונותן כבוד רב נעדר-שיפוטיות לכלל החלקים באישיות המטופל. כפי שמאפיין כנסים והרצאות רבים בתחום, במיוחד כאלו שעוסקים בפסיכואנליזה, ההרצאות שהוקראו מתוך דף נחוו כמעט מרוחקות ומנוכרות באופן שעשוי להקשות על העברת המסרים החשובים והמורכבים. מעניין היה לחוש בהבדל העצום בין הרצאות אלו לבין דבריו החופשיים של ד"ר באום שנאמרו מדם ליבו ונחוו באופן שונה לחלוטין מאלו שהוקראו. מי ייתן והאנשים המוכשרים והטובים העוסקים בתחום ישכילו לחשוב על אופן העברת המסרים שלהם הן בתוך והן מחוץ לקהילתם, בייחוד בימים אלו בהם הטיפול בגישה הפסיכודינמית עומד למתקפה ומואשם לעיתים בגישה פטרונית, מסתגרת ומתנשאת ובנטייה לשימוש בז'רגון גילדאי פנימי.

נקודה מרכזית שהתעוררה למחשבה הייתה הניגוד שבין העמדה הטיפולית שהוצגה שדגלה בהשהיית רצון המטפל לסייע למטופל, בסבלנות מתמשכת ובטיפולים ארוכים הנמשכים לעיתים במשך עשרות שנים, לבין המגמה העכשווית של טיפולים ממוקדים קצרי מועד, אשר מתעצמת בימים אלו עם התקרבת מועד יישומה של הרפורמה במערכת בריאות הנפש הציבורית. עם כל החדשנות והתעוזה שעלו מדמותו ומחשיבתו של אייגן, קשה היה להתעלם גם מתחושה קלה של אנכרוניזם ואף אליטיזם למול עמדה המקדשת טיפולים כה ארוכים היכולים להינתן לחתך אוכלוסיה מצומצם ומסוים מאוד. עלתה גם שאלת מידת האפקטיביות של טיפול מסוג זה. האם אכן מטאפורת הטיפול נפשי כתבשיל קדירה המשביח עם הזמן מתאימה לרוח התקופה? מן הצד השני, נשאלת השאלה האם ועד כמה אכן ניתן לקצר תהליכי שינוי. האם בעבודה עם מטופלים כה פגועים, האם אל מול עיקשותם של דפוסים נפשיים שפעמים רבות ממאנים להשתנות, אין ברירה לעיתים אלא להמתין בסבלנות, להיות יחד עם המטופל ועם כאבו, לעבור תהליך השתנות פנימי יחד עם המטופל? נראה כי כמו במרבית הסוגיות בתחום, אין תשובה אחת נכונה והאמת היא בחלקה הגדול בעיני המתבונן. אולם בעיני, קיימת חשיבות רבה לעצם העלאת השאלות הקשות ולהתבוננות הדיאלקטית אשר רואה בו-זמנית את שני צדדיו של המטבע.